

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за магістерською програмою професійного спрямування
Державні та муніципальні фінанси
(назва магістерської програми)
на тему: «Державний бюджет України: сучасний стан та перспективи
збалансування»
(назва теми)

Виконавець:

студент групи М-6 ЦЗФН

Захарчук М. В.

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Хомутенко В. П.

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливим інструментом реалізації соціально-економічної політики держави виступає бюджет, форма та зміст якого обумовлені рядом чинників, серед яких: економічний розвиток і політичний устрій, обрана воєнна доктрина і модель соціальної політики держави. В свою чергу, бюджет прямо або опосередковано стає найбільш дієвим важелем регулювання суспільних відносин, розподілу суспільного багатства, найяскравішим уособленням публічного інтересу. Через державний бюджет як фонд грошових коштів здійснюється фінансове забезпечення задач і функцій держави, які будучи основними суспільно-значущими напрямками її внутрішньої та зовнішньої діяльності, конкретизують сутність і соціальне призначення політичного інституту, відображають мету його існування.

Використання бюджету як інструменту регулювання економіки ускладнене впливом на діяльність учасників бюджетних відносин багатьох як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що визначаються соціально-економічним середовищем в країні та в світі. Одним із завдань бюджетного процесу є забезпечення керованого і передбачуваного впливу на зміст бюджету цих чинників, в результаті якого співвідношення бюджетних доходів і видатків відповідає фінансовій політиці держави. Організація бюджетного процесу потребує вибору раціональних схем взаємодії його учасників, удосконалення методів складання та виконання бюджету і здійснення бюджетного контролю.

У літературі проблематика бюджету, бюджетної системи, бюджетного процесу та окремих його стадій розглядалися багатьма ученими-фінансистами з різних позицій. При цьому особливий інтерес становлять питання формування, розподілу та використання Державного бюджету України. Вивченню бюджету приділяли увагу у своїх працях Ш. Бланкарт, Б. Болдирєв, Дж. Б'юкенен, А. Вільдавські, Є. Гловінський, Р. Зоді, Дж. М. Кейнс, У. Нордхауз, І. Озеров, П. Самуельсон, А. Сміт, Дж. Стігліц, І. Янжул, Дж. Мут, Р. Барро, Н. Уоллес, Т. Сарджент, М. Блауг, В. Ойкен, Л. Ерхард, Ф. Хайєк та інші. Вагомий внесок до сучасної теорії бюджетного процесу зробили такі вчені як В. Андрущенко, С. Буковинський, О. Василик, П. Вахрін, Л. Воронова, Л. Дробозіна, М. Кучерявенка, І. Луніна, Ю. Ляшенко, С. Львовчкін, О. Музика-Стефанчук, А. Нечай, Ц. Огонь, С. Огороднік, В. Опарін, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрій, А. Ілларіонова, Н. Півоварова, А. Вдовиченка, В. Гейєць, А. Даниленко, І. Запатріна, М. Крупка, С. Лондар, В. Мельник, К. Павлюк, Л. Сафонова, І. Чугунова та ін.

Разом із тим, в сучасних вітчизняних умовах господарювання виникає об'єктивна необхідність вдосконалення теоретичного та організаційно-правового підґрунтя формування, розподілу і використання державного бюджету України з метою його оптимізації та досягнення динамічного соціально-економічного розвитку.

Метою магістерської роботи є узагальнення теоретичних підходів та вироблення практичних рекомендацій щодо збалансування Державного бюджету України.

Відповідно до поставленої мети були поставлені та вирішені наступні основні завдання:

- визначити соціально-економічне призначення та роль державного бюджету;
- дослідити склад та структуру державного бюджету;
- розглянути виконання державного бюджету як стадію бюджетного процесу;
- провести моніторинг виконання дохідної частини державного бюджету України;
- проаналізувати показники виконання державного бюджету України за видатками;
- оцінити ступінь незбалансованості державного бюджету України за рахунок аналізу показника бюджетного дефіциту;
- дослідити зарубіжний досвід виконання державного бюджету та запропонувати напрямки його адаптації до вітчизняної практики;
- окреслити вектори оптимізації доходів державного бюджету;
- визначити ефективні способи та прийоми оптимізації видатків та мінімізації дефіциту державного бюджету.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають з приводу формування, розподілу та використання державного бюджету.

Предметом дослідження виступають сукупність теоретико-методичних та нормативно-правових засад Державного бюджету України.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становить сукупність загальних та спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дозволило досягти поставленої мети й забезпечити наукову достовірність та чіткість отриманих результатів. Усі методи були застосовані у взаємозв'язку, що в кінцевому підсумку сприяло всебічності, повноті й об'єктивності наукових висновків. При здійсненні дослідження основним був діалектичний метод, що забезпечив об'єктивне та всебічне пізнання суті досліджуваних явищ в єдності їх матеріального змісту та форми. Структурний та функціональний аналізи завдяки врахуванню таких якостей системи, як інтегративність, компонентність, співвідношення цілого і частини, структури і функцій, сприяли поглибленому вивченню природи бюджетної системи, місця в останній Державного бюджету України, його структури, характеристиці системи доходів Державної бюджету України та їх складу. Дослідження наукових напрацювань, чинного вітчизняного та зарубіжного фінансового законодавства проведено завдяки порівняльно-правовому методу, що дало змогу узагальнити наукові концепції провідних учених щодо теоретичних та практичних проблем дефініції бюджету, класифікації доходів та видатків. Застосування історичного методу дозволило з'ясувати еволюцію наукової думки щодо сутності та значення категорії «бюджет», видів доходів і видатків.

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації з питань бюджету та бюджетного процесу, закони і нормативні документи, матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, звітність органів Державної казначейської служби України, матеріали науково-практичних

конференцій, періодичних видань та офіційних сайтів органів державної влади у мережі Інтернет.

Науковою новизною отриманих результатів. Проведене у роботі дослідження дозволило об'єктивно оцінити стан виконання державного бюджету та визначити перспективи його збалансування. Дістало подальшого розвитку теоретичне узагальнення категоріально-понятійного апарату виконання державного бюджету.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що представлені напрямки збалансування державного бюджету можуть бути використані в роботі Міністерства фінансів України при розробці нормативно-правових актів, а також у роботі науково-дослідних установ та навчальному процесі.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, що налічує 87 джерел. Обсяг основного змісту рукопису складає 98 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-організаційні засади державного бюджету**» розкриваються теоретико-організаційні засади державного бюджету шляхом визначення соціально-економічного призначення та ролі державного бюджету, дослідження складу та структури державного бюджету, розгляду сутності та порядку виконання державного бюджету як стадії бюджетного процесу.

У другому розділі «**Сучасний стан виконання державного бюджету України**» увагу приділено сучасному стану виконання державного бюджету України. Проведено моніторинг виконання дохідної частини державного бюджету України. Проаналізовано показники виконання державного бюджету України за видатками. Оцінено ступінь незбалансованості державного бюджету України за рахунок аналізу показника бюджетного дефіциту.

У третьому розділі «**Перспективи підвищення рівня збалансованості державного бюджету України**» досліджено зарубіжний досвід виконання державного бюджету та запропоновано напрямки його адаптації до вітчизняної практики. Окреслено вектори оптимізації доходів державного бюджету. Визначено ефективні способи та прийоми оптимізації видатків та мінімізації дефіциту державного бюджету.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження було сформовано висновки, пропозиції та рекомендації, які спрямовані на збалансування державного бюджету України:

1. В науковій літературі державний бюджет розглядається з різних позицій (з економічної, соціальної, політичної, правової, матеріальної тощо). Така різноманітність поглядів обумовлюється галуззю знань, в якій проводиться дослідження природи державного бюджету. Багатоаспектне визначення поняття та сутності державного бюджету, є необхідним явищем в науці, оскільки дозволяє

всебічно розкрити сутність цього бюджету як досить складної економічної та правової категорії. Саме державний бюджет виступає фінансовою основою реалізації функцій держави та задоволення інтересів суспільства і держави. З правової точки зору державний бюджет науковці визначають як затверджений у формі закону фінансовий план утворення, розподілу і використання централізованого грошового фонду держави, який приймається відповідними представницькими органами державної влади для здійснення завдань і функцій держави. Державний бюджет у політичному аспекті визначають як політичний акт управління на майбутній період, запропонований виконавчим органом влади для затвердження законодавчим органом держави. Під державним бюджетом у матеріальному аспекті, як правило, розуміють централізований грошовий фонд, що формується на загальнодержавному рівні для забезпечення виконання функцій держави. З соціально-економічної точки зору державний бюджет визначається як грошові відносини, що виникають між державою, з одного боку, та юридичними і фізичними особами - з іншого, з приводу утворення централізованого фонду коштів держави, його розподілом та використанням для задоволення суспільних потреб, виконання державою своїх функцій і завдань.

2. Фінансово-планова природа Державного бюджету України зумовлює його внутрішній розподіл за двома напрямками: за доходами та видатками, що є так званим поділом Державного бюджету України за горизонталлю; та на загальний та спеціальний фонди - поділом за вертикаллю. Це впливає із загальних правил побудови фінансових документів: будь-яких планів, кошторисів, балансів тощо, коли у горизонтальних рядках зазначаються доходи і видатки (суми по дебету і суми по кредиту), а по вертикалі йдуть різні доходні або видаткові статті. Поділ Державного бюджету України за вертикаллю - на загальний та спеціальний фонди - став можливим після введення казначейської форми обслуговування бюджетів і вперше у складі Державного бюджету України його спеціальний фонд з'явився у 2000 році. Кошти загального фонду Державного бюджету України відповідно до мети їх розподілення по видаткам мають загальний, нецільовий характер, вони використовуються за напрямками, що визначаються законом про Державний бюджет України на відповідний рік із дотриманням вимог Бюджетного кодексу України.

3. Виконати бюджет означає точно в установлені строки та в установлених розмірах мобілізувати заплановані доходи і здійснити передбачені видатки. Організація цього найважливішого для держави процесу була б неможливою без розпису державного бюджету та здійснення його касового виконання. Розпис Державного бюджету України затверджується Міністром фінансів України. Робота з касового виконання державного бюджету України провадиться Державною казначейською службою України на основі відкритого йому в Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у системі електронних платежів єдиного казначейського рахунку.

4. Частка податкових надходжень до держбюджету за період дослідження, становила близько 80%. Основні податки, які наповнюють бюджет: непрямі податки, закладені в ціну продукції, яку ми споживаємо (акцизний податок, ПДВ) та прямі податки (податок на прибуток та доходи фізичних осіб). До неподаткових

надходжень належать: кошти НБУ, прибуток від державних або комунальних підприємств, адміністративні збори, платежі тощо.

Основними чинниками, що впливали на величину податкових надходжень до державного бюджету були: політична ситуація в країні; анексія АРК та проведення АТО; інфляція та девальвація гривні; зміни у бюджетному законодавстві, зокрема в частині перерозподілу надходжень між бюджетами різних рівнів; зміни у податковому законодавстві, зокрема ставок з податку на прибуток, об'єктів з акцизного податку та ін.; активізація на зовнішніх ринках; підвищення ефективності управлінської діяльності на державних підприємствах, зокрема НАК «Нафтогаз»; підвищення мінімальної заробітної плати тощо.

Дослідження показало, що основний податковий тягар в Україні лягає на плечі кінцевих споживачів через акцизний податок та податок на додану вартість. Наприклад, у 2017 р. такі платежі склали 75% податкових надходжень - 615 млрд грн., тоді як у 2013 р. їхня частка складала всього 67%. Тенденція перенесення податкового тиску на фізичних осіб посилилась після 2014 р. Водночас бізнес сплачує все менше податків. Так, за 2017 рік частка податку на прибуток підприємств склала лише 8,9%. Відсоток рентної плати за видобуток газу, руди та інших корисних копалин зменшився до 6,2. Це свідчить про неолібералізацію податкової системи для бізнесу, яку підтримують основні міжнародні фінансові інституції та зовнішньоекономічні партнери України. Вважається, що послаблення контролю за економікою привабить іноземних інвесторів. Такі кроки є наслідком узятих зобов'язань перед МВФ, які зобов'язують Україну полегшити податковий тягар на бізнес.

5. Проведене дослідження дозволило виявити, що структура видатків державного бюджету змінюється під впливом внутрішньо політичної та економічної ситуації в країні. У структурі видатків державного бюджету України за 2013-2017 рр. найбільша питома вага належала міжбюджетним трансфертам, які склали в середньому 30%, видаткам на соціальний захист та соціальне забезпечення (17,22% - 22,19%), видаткам на загальнодержавні функції (12,42%-17,87%). Разом з тим, видатки на економічну діяльність склали від 4,59% до 10,24%. Крім того, питома вага напільних видатків державного бюджету залишається незначною, що свідчить про «проїдання» бюджетних коштів.

Відмітимо, що у структурі витрат у 2017 р. найбільше зросла частка загальнодержавних витрат, з яких 2/3 пішло на обслуговування державного боргу. Важливим є й скорочення частки соціальних виплат, передусім пенсій. Значно впавав пріоритет фінансування освіти й охорони здоров'я.

6. Неоліберальні реформи, що проводяться в Україні з 2014 р. призвели до бюджетного дефіциту, який фінансується здебільшого за рахунок державних запозичень. Необхідність сплати боргів та відсотків за їхнє користування являється суттєвим тягарем для України. Виплата відсотків за користування державними та гарантованими державою кредитами стала однією з найбільших витрат державного бюджету. Так, у 2017 р. обслуговування боргових зобов'язань обійшлося українцям в 111,7 млрд. грн., що становить 10,6% від усіх витрат бюджету. Це перевищує всі сукупні виплати на охорону здоров'я, частку яких в бюджеті і так за останні роки скоротили до 9,7% (102,4 млрд в 2017 році).

З метою визначення тенденцій щодо основного показника незбалансованості державного бюджету – бюджетного дефіциту, було здійснено економіко-математичне моделювання, яке дозволило отримати прогнозні значення ВВП на 2018 р. – 3235,19 млрд. грн., доходів бюджету – 878,42 млрд. грн., видатків бюджету – 924,91 млрд. грн., валового боргу – 2648,7 млрд. грн. Усі наведені показники впливають на розмір бюджетного дефіциту, який за нашими розрахунками складе у 2018 р. 48,72 млрд. грн.

7. Аналіз державного фінансового устрою різних країн показав, що національне казначейство, як правило, відіграє активну роль у фінансовому управлінні. Незалежно від державного устрою країни, будь то федеративний чи унітарна, на казначейство покладаються основні функції управління державними фінансовими потоками. У провідних індустріальних країнах світу казначейства виконують переважно активну роль у фінансовому управлінні, але механічне перенесення зарубіжної практики в українські реалії повинно здійснюватися обґрунтовано та виважено.

Основним призначенням національного казначейства є сприяння оптимальному фінансовому управлінню державними ресурсами. Казначейство своєчасно забезпечує бюджетні установи необхідними засобами для їх функціонування. Разом з тим в різних країнах міжнародний досвід показує, що органи, які називаються однаково - казначейства, виконують різні функції, пов'язані з управління державними фінансами. Так, роль казначейства може бути пасивною, коли казначейство лише виділяє ресурси бюджетним установам згідно їх до затверджених кошторисів, і активної, коли казначейство має право встановлювати ліміти на зобов'язання і оплату витрат на основі заздалегідь встановлених критеріїв.

8. Вбачається, що вітчизняна податкова система повинна враховувати особливості економічного і податкового потенціалів регіонів, перекладання податків, закріплення податків за конкретним бюджетом, перерозподілу питомої ваги податкових доходів бюджетів різних рівнів. Тобто, при реформуванні податкової системи, спрямованого на економічне зростання та інноваційну модернізацію економіки, слід прогнозувати перспективи розвитку виробничих відносин.

З метою оптимізації фінансових ресурсів необхідно подолати: спротив місцевих фінансово-промислових груп; спротив транснаціонального капіталу; відсталість української економіки. Пріоритетом податкової політики залишається підвищення якості податкового адміністрування та митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Актуальним є спрощення податкової звітності, зменшення кількості часових витрат платників податків на її заповнення, розбудова електронних сервісів, удосконалення моделі державного податкового ризик-менеджменту. Для підтримки інвестиційно-інноваційної активності вітчизняних підприємств доцільним є перехід до оподаткування розподіленого прибутку і використання підвищеного коефіцієнту амортизації основних фондів під час реалізації інвестиційних проектів [80]

До основних напрямків посилення ролі неподаткових надходжень у доходах державного бюджету відносимо: покращення фінансового становища суб'єктів

господарювання, у статутному фонді яких є частка державного майна за рахунок підвищення ефективності управління; збільшення кількості платних послуг, які можуть надаватися державними органами та пошук нових видів таких послуг, потреба у яких виникає у певних ситуаціях, на кшталт створених Центрів адмінпослуг; поліпшення роботи з підбору об'єктів оренди державного і комунального майна та привабливості цих об'єктів; стимулювання роботи бюджетних установ, пов'язаної з диверсифікацією джерел та пошуком резервів зростання обсягів власних надходжень.

9. З метою оптимізації видатків державного бюджету України необхідно застосувати комплекс заходів, які будуть спрямовані на: вдосконалення нормативно-правової бази; зміщення акценту на економічний розвиток за рахунок збільшення частки капітальних видатків, розширення кредитування національних проектів, підвищення ефективності державних капітальних вкладень та їх концентрація на підтримці технологічних інновацій для модернізації вітчизняного виробництва; зменшення видатків на утримання органів управління шляхом: скорочення кількості державних органів та чисельності їх працівників; аналізу функцій органів влади для уникнення їх дублювання; жорсткої економії коштів на утримання апарату держуправління; удосконалення механізмів надання й використання державних гарантій (для реалізації виключно інвестиційних та інноваційних проектів, націлених на розвиток пріоритетних напрямів національної економіки і розширення її експортного потенціалу); підвищення результативності планової роботи; забезпечення транспарентності інформації щодо виконання державного бюджету – підвищення прозорості в управлінні фінансами та ефективності їх розподілу й використання; упровадження інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» з метою забезпечення доступності інформації про фінанси для суспільних потреб із наданням відкритої звітності за всіма коштами, використаними одержувачами бюджетних коштів, на їхніх офіційних сайтах; посилення відповідальності управителів бюджетних коштів за прийняті рішення тощо.

АНОТАЦІЯ

Захарчук М. В. «Державний бюджет України: сучасний стан та перспективи збалансування».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою професійного спрямування «Державні та муніципальні фінанси». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2018.

У роботі розглядаються теоретико-організаційні засади державного бюджету України.

Проведено моніторинг виконання дохідної частини державного бюджету України. Проаналізовано показники виконання державного бюджету України за видатками. Оцінено ступінь незбалансованості державного бюджету України за рахунок аналізу показника бюджетного дефіциту.

Досліджено зарубіжний досвід виконання державного бюджету та запропоновано напрямки його адаптації до вітчизняної практики. Окреслено

вектори оптимізації доходів державного бюджету. Визначено ефективні способи та прийоми оптимізації видатків та мінімізації дефіциту державного бюджету.

Ключові слова: державний бюджет, доходи, видатки, податкові надходження, бюджетний дефіцит.

ANNOTATION

Zakharchuk M.V. "State budget of Ukraine: current state and balance perspectives"

Qualifying work on obtaining a master's degree in the specialty «Finance, Banking and Insurance» under the master's program «State and municipal finances».– Odessa National Economics University.– Odessa, 2018.

The work deals with the theoretical and organizational principles of the state budget of Ukraine. The monitoring of the implementation of the revenue part of the state budget of Ukraine was monitored. The indicators of implementation of the state budget of Ukraine for expenditures are analyzed. The degree of imbalance of the state budget of Ukraine due to the analysis of the budget deficit indicator is estimated. The foreign experience of implementing the state budget has been researched and directions of its adaptation to domestic practice have been proposed. The vectors of optimization of the state budget revenues are outlined. The effective ways and means of optimization of expenses and minimization of the state budget deficit are determined.

Key words: state budget, incomes, expenditures, tax receipts, budget deficit.